

K československé bytové politice v 60. letech

Jan Hladík

Abstrakt

Tento příspěvek mapuje vývoj bytové politiky v šedesátých letech 20. století v Československu a jeho cílem je zjistit, jak se dařilo naplňovat záměry bytové politiky jejími tvůrci stanovené. Bylo zjištěno, že za celé desetiletí se plán bytové výstavby podařilo naplnit v podstatě jen jednou, avšak je nutno konstatovat, že úspěšnost při plnění plánu se zvyšovala. Ve srovnání s předchozí dekádou byl navíc kladen mnohem větší důraz na zvyšování kvality bytového fondu než dříve, byť se stále nedostávalo prostředků na údržbu starých bytů a u bytů nových chybělo občanské zázemí. Bytovou výstavbu dlouhodobě brzdila nízká rentabilita pro stavební podniky. Nepodařilo se rovněž prosadit takový výpočet nájemného, jímž by byla odstraněna disproporce mezi fixními platbami za užívání bytů a rostoucími náklady na péči o stárnoucí bytový fond.

Klíčová slova

Byt, bytová politika, socialismus, KSČ, bytová výstavba

Klasifikace JEL

N440, N10, R31, R38, O18

Úvod

Cílem předkládaného příspěvku je zmapovat základní ekonomické mechanismy a právně-institucionální rámec bytové politiky v Československu v šedesátých letech 20. století. Tato stať si klade otázku, do jaké míry se podařilo naplnit cíle bytové politiky, zejména pokud jde o výstavbu nových bytů. Vzhledem k tomu, že podklad pro provádění bytové politiky zkoumané dekády se zrodil již na konci padesátých let, pozornost se krátce zaměřuje i na analýzu tohoto období.

Text příspěvku vychází především ze studia dobových pramenů. Autor čerpal nejen z tehdejších právních norem a statistik, ale rovněž z dokumentů nevydané povahy uložených

ve fondech Národního archivu v Praze, jež mu umožnily náhled na skutečné fungování bytové politiky a na potíže, s nimiž se její tvůrci museli při provádění vypořádávat.

1 Bytová tíseň v padesátých letech 20. století

Již od dob vzniku samostatného československého státu se bytová politika musela potýkat s výrazným převisem poptávky nad nabídkou na trhu s bydlením. Stát tehdy „napnul všechny síly“, aby krizový stav vyřešil; liberalizoval přeregulovaný bytový trh a zároveň podpořil bytovou výstavbu zejména pro chudší vrstvy. Výsledkem bylo vybudování více než milionu nových bytů. (SSÚ, 1965) Slibný vývoj však zhatila politika „řízeného hospodářství“ nacistických okupantů prováděná v průběhu druhé světové války, jež trh s bydlením silně zregulovala.

Ani po druhé světové válce a zejména v padesátých letech 20. století se bytová situace příliš nezlepšila. Bytová politika počátku této dekády totiž vycházela z teze B. Engelse nastíněné roku 1872 a dále rozpracované V. I. Leninem spočívající ve tvrzení, že města již disponují dostatečným bytovým fondem k zažehnání bytové tísně, jenž ovšem není „uvážlivě“ distribuován mezi obyvatelstvo. „Uvážlivé“ distribuce mohlo být dosaženo prostřednictvím vyvlastňování bytů, případně přemístěním dělnictva do těchto bytů z jejich přeplněných příbytků. Původní Engelsův příspěvek se nezabýval rolí změny ve formě státní moci. Lenin byl přesvědčen, že „*starý exekutivní aparát, byrokracie spojená s buržoazií*“, již sice praxi vyvlastňování majetku a dočasného ubytování činil, avšak nebyl by schopen plnit příkazy proletářského státu. Řešení bytové krize tedy spatřoval v proletářské revoluci. (Lenin, 1974)

Tvůrci československé bytové politiky zejména první poloviny padesátých let tuto ideu přijali za svou, což se jednak projevilo na charakteru bytové výstavby a rovněž na hospodaření se stávajícím bytovým fondem. Podle Sčítání lidu z roku 1961 se v padesátých letech podařilo postavit na 588 tisíc nových bytů, z toho většina byla vybudována ve druhé polovině padesátých let. Dominantní část tehdejšího bytového fondu (necelých 30 %) však tvořilo na 1,14 milionů prvorepublikových bytů, byty postavené po válce (mezi roky 1946–1961) nečítaly ani pětinu tehdejšího bytového fondu. (SSÚ, 1965) Problém nově zbudovaných bytů v padesátých letech spočíval též v postupně klesající plošné výměře obytné plochy, jež se mezi roky 1949 a 1955 snížila z 54,2 m² na 39,3 m². (SÚS, 1958)

Do dispozičních práv vlastníků bytů zasahovaly zákony o hospodaření s byty. Účel zákona spočíval v nahrazení tržních vztahů centrálně byrokratickým řízením trhu s bydlením. K vydání

prvního z nich došlo již koncem dubna 1948, novela následovala v roce 1956. (Sb. z. a n., 1948; Sb. z., 1956)

Otázkami bytové tísně (a nejen jimi) se komunisté zabývali na XI. sjezdu KSČ konaného v červnu 1958. Strana se v následném usnesení sjezdu zavazovala k naplňování úkolu „*do roku 1970 v podstatě vyřešit bytový problém v Československu*“, čehož mělo být dosaženo výstavbou 500 tisíc nových bytů (NA, 1958), o rok později ÚV KSČ rozhodl, že objem bytové výstavby musí činit 1,2 milionu bytů. (NA, 1965a) Stranické usnesení rovněž kladlo důraz na zefektivnění stavebních prací a výroby stavebních hmot, díky čemuž se předpokládalo navýšení objemu stavebních prací až o 80 % s tím, že se podaří snížit náklady o 3 %. Akcentovalo se i větší zapojení zdrojů od podnikové a družstevní sféry, ale též od fyzických osob. (NA, 1958) Toto usnesení se tedy stalo důležitým podkladem bytové politiky následujícího desetiletí.

2 Kroky ke zlepšení bytové situace v šedesátých letech 20. století

Realita konce padesátých let však optimisticky naladěným cílů usnesení příliš nepřála. Jak je vidno z tajných interních dokumentů, špatně se hospodařilo se stavebním materiálem, kýžené snížení stavebních nákladů o 20 tisíc Kčs na jeden byt se nedodržovalo, dokončování bytů se protáhlo ze stanovených 10 měsíců na 12,3 měsíců v roce 1958 a o rok později ještě na 12,6 měsíců. Problém také představoval vysoký stupeň nedokončenosti rozestavěných bytů, v roce 1959 se například nepodařilo splnit ani stanovené 40% minimum stupně dokončenosti bytů o pět procentních bodů. Celorepublikově se v roce 1959 dařilo plnit plán bytové výstavby pouze na 62,8 %. (NA, 1959)

Přesto došlo v návaznosti na usnesení XI. sjezdu k vyhlášení nového zákona č. 27/1959 o bytových družstvech. Ten v § 1 zřizoval stavební bytová družstva řízená národními výbory. Družstevní bytová výstavba měla být primárně financována právě členy družstva, ale sekundárním zdrojem financí mohl být i zvýhodněný úvěr od Státní banky československé, případně i příspěvek od státu. Podle § 16 ministerstvu financí náležela pravomoc stanovovat konkrétní podmínky financování a úvěrování družstev. (Sb. z., 1959)

První podzákoná právní norma z ministerstva financí se zrodila již o 14 dní později – vyhláška č. 94/1959 Ú. L. upravující družstevní i podnikovou výstavbu bytů. Podle § 4 vyhlášky stavitelé žádající podporu museli budovat vícepodlažní domy s alespoň 12 byty, v odůvodněných případech mohla být povolena stavba domu s minimálně čtyřmi byty. Nejvýznamněji se na financování stavby měl podílet členský podíl kryjící 40 % nákladu a družstvo pro krytí tohoto nákladu mohlo získat bezúročnou půjčku od příslušné buňky

Revolučního odborového hnutí nebo zvýhodněnou půjčku od Státní spořitelny. Druhý zdroj financování výstavby představoval státní příspěvek, jenž směl činit až 30 % plánovaného průměrného stavebního nákladu na byt ve státní bytové výstavbě v roce zahájení dané stavby. Roku 1959 měl příspěvek činit 22 tisíc Kčs a pro rok 1960 měl příspěvek dosahovat 20,9 tisíc Kčs. Třetí možností financování byl dlouhodobý investiční úvěr, jenž směl být poskytnut na 30 % stavebního nákladu s úrokovou mírou 3 % p. a. Úvěr měl být splácen v půlročních splátkách po dobu nejvýše 30 let. (Ú. l., 1959)

Bytová výstavba prováděná podniky mohla být rovněž podpořena dlouhodobým investičním úvěrem ve výši 20 % stavebního nákladu na dobu nejvýše 10 let, opět s úrokovou mírou 3 %. Nájemné z bytů se mělo vypočítat tak, aby pokrylo všechny náklady spojené s výstavbou a údržbou bytů. (Ú. l., 1959) Tabulka níže ukazuje postup bytové výstavby družstevníky a podnikovou sférou od konce května do konce září 1959 a je z ní patrné, že ve sledovaném období se podařilo zahájit na 6 210 bytů a dokončit se jich podařilo 346.

Tabulka č. 1 Družstevní a podniková výstavba k 1. říjnu 1959 dle sdělení krajských výborů KSČ

Region	Družstevní výstavba		Podniková výstavba	
	Bytů		Bytů	
	zahájených	odevzdaných	zahájených	odevzdaných
Česko	3 573	92	2 006	224
Slovensko	565	0	66	30
ČSR	4 138	92	2 072	254

Zdroj: NA, 1959. Vlastní zpracování.

Výše státního příspěvku byla v šedesátých letech průběžně měněna s ohledem na charakter bytů z hlediska jejich velikosti podle počtu pokojů a později ke kritériím přibyla též explicitně vymezená plošná výměra bytu.¹ Nejprve byl pro rok 1961 stanoven průměrný příspěvek ve výši 18 800 Kčs, a pro v družstevní výstavbu, zahajovanou v roce 1962 příspěvek činil již jen 17 580 Kčs. Z těchto průměrů se poté stanovovala výše státního příspěvku na jednotlivý byt podle jeho velikosti (Sb. z., 1961; Sb. z., 1962) Tabulka níže ukazuje úrovně státních příspěvků na jednotlivé velikostní kategorie bytů. Od roku 1964 byly výše státního příspěvku pro jednotlivé byty rozděleny nejen podle počtu pokojů, ale též podle plošné výměry bytu. Z výše příspěvků v roce 1965 vycházely i další podzákoné normy tohoto typu vydávané v pozdějších

¹ Vyhláška č. 181/1960 obsahuje konstatování, že státní příspěvek odstupňuje národní výbor podle obytné plochy nebo počtu obytných místností, ale explicitní vymezení obytné plochy zde není uvedeno. V novější právní úpravě, vyhlášce č. 18/1962, oproti předchozímu předpisu přibýlo explicitní vymezení plošné výměry nově stanovených kategorií bytu. (Sb. z., 1961; Sb. z., 1962)

letech zkoumané dekády. Výše příspěvků se v průběhu času postupně snižovala vzhledem k rostoucím mzdám.²

Vyhláškou č. 191/1964 byly též uvolněny prostředky pro výstavbu rodinných domů prováděnou svépomocí³ pro zaměstnance preferovaných odvětví – výše subvence ve formě bezúročné půjčky se pohybovala v rozmezí od 5 tisíc do 25 tisíc v závislosti na významnosti odvětví, v němž byl stavebník zaměstnán. Stavitelé rodinných domů poté mohli obdržet ještě další půjčku úročenou 2,7 %, jejíž výše i splatnost mohla být domluvena individuálně, musela být ovšem splacena nejpozději do 30 let. (Sb. z., 1964b)

Tabulka č. 2 Výše státního příspěvku podle bytových kategorií a velikosti bytu (1961–1965)

Typ bytu (shodné kategorie)		Výše příspěvku [Kčs]	
		1961	1962/63*
Garsoniéra		8 900	8 300
Byt o 1 pokoji s kuchyní a příslušenstvím		14 100	13 300
Byt o 2 pokojích s kuchyní a příslušenstvím		18 600	17 400
Byt o 3 pokojích s kuchyní a příslušenstvím		23 200	22 000
Plošná výměra bytu [m ²]	Min. poč. pokojů	1964	1965
do 30	1	9 900	9 200
30–44	1	12 900	12 200
44–60	2	17 500	16 700
60–70	2	21 300	20 100
70–80	3	23 200	22 300
80 a více	3	25 500	24 700

Zdroj: Sb. z., 1961; Sb. z., 1962; Sb. z., 1964a; Sb. z., 1965; vlastní zpracování

*Zákon č. 18/1962 vymezil ještě kategorie bytu s jedním nebo dvěma pokoji obsahující i pokojík s kuchyní a příslušenstvím – pro jednopokojový byt s tímto zázemím činila výše státního příspěvku 15 350 Kčs a pro dvoupokojový 19 700 Kčs. Na byty s počtem pokojů vyšším než tři náležel příspěvek ve výši 24 300 Kčs.

Částky stanovené pro rok 1962 byly vypláceny i v následujícím roce.

V roce 1964 došlo k vydání zákona č. 41/1964, jenž novelizoval zákon o hospodaření s byty z roku 1956. Explicitně v § 1 nový zákon vymezil primární příjemce služeb bytové politiky, a to chudší rodiny s větším počtem dětí. Předpis rovněž redefinoval pojem nadměrného bytu a oproti předchozí právní úpravě o něco rozšířil podlahovou plochu bytu určující

² Průměrný výdělek zaměstnanců mimo pracovní sílu organizovanou v JZD se zvýšil z 1 398 Kčs vyplácených v roce 1961 na 1 493 Kčs průměrně vydělaných v roce 1965. (FSÚ, 1985)

³ Hodnota prací provedených dodavatelskými organizacemi neměla přesáhnout 50 % rozpočteného nákladu na stavbu. (Sb. z., 1964b) Později došlo ve vyhlášce z roku 1967 k redefinici svépomoci: „Za výstavbu úplnou svépomocí se považuje u výstavby zahájené v roce 1967 ta výstavba ve vlastní režii, kterou provádí stavební bytové družstvo bez nároků na plánované kapacity stavební výroby s výjimkou provedení některých prací, nejvýše však v rozsahu: a) 40 % rozpočtových nákladů objektu při použití tradiční technologie výstavby, b) 60 % rozpočtových nákladů objektu při použití progresivní technologie výstavby.“ (Sb. z., 1967)

nadměrnost bytu. Mezi nadměrné byty nepatřily byty v rodinných domcích (o maximálně pěti místnostech nebo obytné ploše do 120 m²), bydleli v nich vlastníci, příp. spoluvlastníci, či jejich provdané dítě nebo rodiče, dále též vybrané staré byty a byty bez příslušenství a vybavení. Z důvodu nadměrnosti bytu mohl národní výbor zrušit právo obývat takovýto byt. (Sb. z., 1964c) Jak pravila ve své monografii Haase (2011), problém spočíval také v tom, že se příslušné orgány ne vždy řídily psanou literou zákona, což vytvářelo netransparentní prostředí korupce, úplatkářství a klientelismu.

Zlepšení v údržbě bytů a modernizaci bytového fondu, jakož i řešení bytového problému měla přinést nová vyhláška č. 60/1964. Pro stanovení výše poplatků vyhláška vymezovala čtyři kategorie bytu podle míry vybavenosti bytu, což vyplývá z tabulky níže. Zákon rovněž přesně definoval termín úplného základního vybavení. Součástí „úplně“ vybaveného bytu měla být koupelna, koupelnový kout nebo sprchový kout a rovněž splachovací toaleta, za úplně vybavený byt se také považoval ten, jehož sociální zařízení se nacházelo ve stejném patře jako daný byt za předpokladu, že tohoto zařízení nepoužívali obyvatelé ostatních bytů. (NA, 1964)

Tabulka č. 3 Rozdělení bytů do kategorií dle § 4 vyhlášky 60/1964 Sb. z. a roční sazby za základní provozní zařízení bytu v §7 (1) tamtéž

Kategorie bytu	Legenda	Základní roční sazby [Kčs]
I	byty s ústředním (dálkovým) vytápěním a s úplným nebo částečným základním příslušenstvím	400
II	byty bez ústředního (dálkového) vytápění a s úplným základním příslušenstvím	350
III	byty bez ústředního (dálkového) vytápění a s částečným základním příslušenstvím v bytě pod uzavřením	250
IV	byty bez ústředního (dálkového) vytápění a s částečným základním příslušenstvím v bytě pod uzavřením	—

Zdroj: NA, 1964. Vlastní zpracování.

Jedním z kritérií pro stanovení různých poplatků vyplývajících z užívání bytu se staly právě tyto bytové kategorie. Celkovou roční úhradu za užívání bytu rovněž ovlivňovala plošná výměra bytu, náklady na jeho vybavení a kvalita. Vyhláška v § 7 (1) určila roční sazbu za 1 m² pro obytné i vedlejší místnosti s odstupňováním pro I. až III. kategorii. Dále upravovala výši ročních sazeb za základní provozní zařízení bytu určených podle příslušné kategorie bytu, jak ukazuje tabulka výše, avšak přesně vymezila případy některých poklesků v bytovém komfortu, kvůli nimž se tato základní sazba ještě snižovala (např. z důvodu absence plynové přípojky nebo elektřiny na vaření). Oproti dřívějším časům se již uvažovalo více i o kvalitě bydlení,

proto se u méně komfortních bytů (např. u bytů v suterénech, vlhkých bytů) také uplatňovalo snížení základních poplatkových sazeb. Snížené sazby se ovšem týkaly taktéž bytů obývaných rodinami s nezaopatřenými dětmi, míra snížení sazeb korelovala s počtem nezaopatřených dětí v rodině. (NA, 1964) Poplatky takto stanovené se až do roku 1991 příliš nezměnily, tudíž velmi brzy nedokázaly pokrýt ani náklady na údržbu budov. (Haase, 2011)

3 Vyhodnocení bytové výstavby a druhá polovina let šedesátých

Jak se vlastně dařilo naplňovat cíle stanovené tvůrci bytové politiky na konci padesátých let? To lze vyčíst z tabulky níže; data ukazují, že plán bytové výstavby se v letech 1959–1965 podařilo zcela naplnit pouze dvakrát, a to v letech 1959 a 1961. Ve sledovaném období tak byl plán splněn pouze z 88,9 % a z údajů v tabulce jasně vyplývá, že situace byla postupně stále horší. Citovaný tajný dokument pak nabízí ještě propočtení počtu bytů, jež by se musely postavit, aby se nakonec podařilo původní plán naplnit, ale při pohledu na tehdejší rychlost bytové výstavby se takovéto tempo výstavby jevílo jako nereálné.

Tabulka č. 4 Plnění plánu bytové výstavby v letech 1959–1965 a jak by měl být upraven plán, aby bylo postaveno cílové množství bytů

Rok	Skutečnost [tis.]	Plán splněn na [%]	Rok	Původní plán [tis.]	Nutno postavit pro splnění pův. plánu [tis.]
1959	67,0	100,0	1966	113	85
1960	74,0	97,4	1967	115	100
1961	86,0	104,9	1968	117	120
1962	84,5	96,0	1969	119	155
1963	81,4	85,7	1970	120	192
1964	80,9	77,8	–	–	–
1965	80,0*	72,1*	–	–	–
Celkem	553,8	88,9	Celkem	584	652

Zdroj: NA, 1965b; vlastní zpracování a výpočty

*nejedná se o přesné číslo, ale o kvalifikovaný odhad ve zprávě projednávané na předsednictvu ÚV KSČ

22. května 1965

Na straně druhé je ovšem nutno konstatovat, že tempo bytové výstavby přece jen akcelerovalo oproti předchozí dekádě, neboť se v první polovině šedesátých let podařilo vybudovat vyšší počet bytů než za celá padesátá léta 20. století. (FSÚ, 1985) Mezi roky 1960 až 1965 rovněž značně vzrostla role družstevní bytové výstavby na úkor výstavby státní. V roce 1960 připadaly na 14 dokončených bytů ve státní výstavbě 3 dokončené byty v družstevní výstavbě, za pouhé tři roky se ovšem tento poměr změnil – na 3 státem postavené byty připadaly 2 byty vybudované družstvy. Od roku 1964 se měl poměr vychýlit ve prospěch družstevní

výstavby a do budoucna měla tato forma bytové výstavby tvořit dominantní podíl na celkové bytové výstavbě. Preferována byla zejména svépomocná bytová výstavba, jež seměla vztahovat i na modernizaci stávajícího bytového fondu. (NA, 1965b)

Čtvrtý pětiletý plán vydaný roku 1966 se realitě přizpůsobil a uložil postavit pouze 460 tis. bytů, z čehož 157 tis. jich mělo být vybudováno na Slovensku. O něco se tak zmínil původní požadavek na výstavbu 577 tis. bytů. (Sb. z., 1966c) Nejdůležitějším podkladem tohoto předpisu byly vládou vypracované „Zásady dalšího rozvoje bydlení v ČSSR“. Ty kromě kvantitativních ukazatelů akcentovaly družstevní stavbu bytů jako nejdůležitější formu bytové výstavby, přislíbily prostředky potřebné na dosud zanedbávanou údržbu bytového fondu a podpořena měla být i výstavba rodinných domků. (NA, 1967a) Měl se klást důraz na zvýšení finančního krytí nákladů na údržbu bydlení ze strany obyvatelstva i podniků. (NA, 1967b) Komunisté v této době také usilovně řešili, jakým způsobem odstranit rostoucí disproporci mezi výdaji na údržbu bytů a příjmy z těchto bytů. Diskutovalo se i o tom, jak odstranit rozdíly ve výších nájemného mezi státními a ostatními byty. (NA, 1967c) Podařilo se rozpracovat i několik různých alternativ budoucího stanovování výše nájemného, vláda dokonce jednu z těchto alternativ zvolila, ale nakonec vše zůstalo jen na papíře. Jednalo se nejen o politicky špatně „průchodné“ rozhodnutí, ale rovněž by si to vyžádalo značné prostředky ve výši 2,4 miliard Kč. (NA, 1967a)

V roce 1966 došlo k uzákonění práva na osobní vlastnictví bytu⁴ a koupě bytu ze socialistického vlastnictví byla dle § 14 možná, pouze pokud se prodávaly všechny byty v domě a mohli jich nabýt jen jejich uživatelé. Cena bytu se vypočítávala z fixně stanovených částek podlahové plochy bytu a příslušnosti k bytové kategorii stanovené vyhláškou č. 60/1964. (Sb. z., 1966a; Sb. z., 1966b)

Podporu bytové výstavby i nadále upravovaly vyhlášky. Vyhláška z roku 1967 vycházela z úpravy vydané roku 1965, ale kromě v předchozí úpravě vymezené výše příspěvku nabízela v § 1 poskytnutí ještě dalších prostředků za účelem vyrovnání růstu cen, redefinována zde byla také svépomocná bytová výstavba (viz výše). (Sb. z., 1967) Vyhláška z roku 1969 stanovila příspěvek na byt ve výši 8 100 Kč a k této sumě se mělo připočítávat 1 055 Kč za každý plošný metr bytu. (Sb. z., 1969)

⁴ Mohlo se jednat jen o jeden byt nebo rodinný domek.

Tabulka č. 5 Plnění plánu bytové výstavby 1966–1970

Rok	Skutečný počet bytů	Plnění plánu[%]
1966	75526	92,03
1967	79297	94,25
1968	86571	94,1
1969	85656	86,7
1970	112135	108,87
Celkem	439185	95,48

Zdroj: NA, 1967b; FSÚ, 1971; vlastní výpočty a zpracování

Tabulka výše ukazuje úspěšnost při plnění plánu. Ten v letech 1966–1969 nebyl splněn ani jednou, podařilo se jej splnit až v roce 1970 po značném propadu v předchozím roce. Toto skokové zintenzivnění bytové výstavby však mělo své kořeny též v alokaci nemalých prostředků právě do bytové výstavby. Hospodářská směrnice pro rok 1969 přiřkla oblasti budování bytů nárůst objemu financí o 2,38 miliard Kčs. Meziroční nárůst investic do komplexní výstavby bytů měl činit 34 %, prostředky na bytovou výstavbu řešenou dodavatelským (nesvépomocným) způsobem měly vzrůst o 28 %. Bytová výstavba dostala přednostní právo v úvěrové politice prováděné vůči stavebním podnikům na úkor ostatní výstavby, stát vyplácel stavebním podnikům cenové přírážky, jejichž cíl spočíval ve zvýhodnění bytové výstavby před ostatní výstavbou. (NA, 1969a) Žádná z těchto opatření však nedostačovala k zajištění skutečné rentability bytové výstavby pro stavební podniky, což problém dále prohlubovalo. Potíž bytové politiky též představovala skutečnost, že se nedostatečně zaměřovala na regiony, v nichž skutečně panoval stav bytové krize, ale na republiku jako celek. Značně podceněna rovněž zůstávala výstavba potřebného občanského vybavení k nově vybudovaným domům s byty a v neutěšeném stavu zůstávaly staré domy, na jejichž opravy se dávala sotva polovina potřebné částky. (NA, 1969b)

Závěr

Tato studie se zaměřovala na analýzu československé bytové politiky v šedesátých letech 20. století, představila zde problémy, s nimiž se tehdejší bytová politika musela potýkat, a zmapovala, jakým způsobem se dařilo dosahovat stanovených cílů.

Ve druhé polovině padesátých let v důsledku bytové tísně již vedení státu opustilo původní Engelsovu myšlenku o hospodaření s bytovým fondem a na XI. sjezdu KSČ se usneslo „do roku 1970 v podstatě vyřešit bytový problém v Československu“ prostřednictvím mohutné bytové výstavby. Jedním z legislativních základních kamenů se stal zákon o družstevní bytové

výstavbě, jenž zřizoval stavební bytová družstva. Financování družstevní i podnikové stavby bytů se řídilo vyhláškami ministerstva financí.

Již v polovině šedesátých let však tvůrci viděli, že plán bytové výstavby do roku 1970 splněn nebude. Druhá polovina šedesátých let se vyznačovala poněkud vyšší úspěšností v plnění plánu, ale ani tentokrát se nepodařilo cílový počet bytů postavit. Na straně druhé se ovšem podařilo vybudovat podstatně větší množství bytů než v padesátých letech a navíc se bytová politika též více zaměřovala na kvalitativní stránku bydlení, byť stále nedostatečně. Nová bytová výstavba trpěla nedostatečnou občanskou vybaveností. Nevyřešeným problémem zůstávala otázka stanovování výše nájemného tak, aby pokrylo alespoň náklady na údržbu bytového fondu. Ve druhé polovině šedesátých let se sice tehdejší decizní sféra pokoušela upravit výpočet nájemného s cílem přiblížit jeho výši nákladové straně, avšak tyto nové postupy se ukázaly jako náročné na ekonomické zdroje a rovněž politicky obtížně obhajitelné. Na trhu s rezidenčními nemovitostmi tak v podstatě panovala přesně opačná situace v komparaci s nynějším stavem, kdy dnes již plně tržní nájemné poskytuje vlastníkům bytů značné výnosy a je svou vysokou úrovní poněkud odtržené od vývoje reálné ekonomiky (tj. např. od vývoje reálných mezd).

Literatura

- [1] FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD (dále jen FSÚ). *Historická statistická ročenka ČSSR*. Praha: SNTL – nakladatelství technické literatury, 1985.
- [2] FSÚ. *Statistická ročenka ČSSR 1971*. Praha: SNTL, 1971.
- [3] HAASE, Annegret (ed). *Residential change and demographic challenge: the inner city of East Central Europe in the 21st century*. Burlington, VT: Ashgate, 2011. ISBN978-0754679349.
- [4] LENIN, Vladimir I. *Collected Works*. Vol. 25. Moscow: Progress Publishers, 1974.
- [5] Národní archiv v Praze (dále jen NA), f. Celostátní porady a konference 1945–1964, sv. 56, aj. 266, Hlavní problémy, k nimž by mělo být zaujato stanovisko v diskusním vystoupení s. Černíka na celoslovenské konferenci stavbařů. 1959.
- [6] NA, f. Předsednictvo ÚV KSČ 1962–1966, sv. 123, aj. 129/info4, Informativní zpráva o postupu řešení bytového problému a současné situaci na úseku bydlení (předneseno na Předsednictvu ÚV KSČ dne 16. listopadu 1965). 1965a.
- [7] NA, f. Předsednictvo ÚV KSČ 1962–1966, sv. 57, aj. 61/11, Vyhláška Ústřední správy pro rozvoj místního hospodářství ze dne 26. března 1964 o úhradě za užívání bytu a za služby spojené s užíváním bytu. 1964.
- [8] NA, f. Předsednictvo ÚV KSČ 1962–1966, sv. 74, aj. 79/2, Zpráva k otázkám zvýšení účasti obyvatelstva na řešení bytového problému a úpravy forem bytové výstavby k posílení stabilizace kádru (projednáván 22. května 1965). 1965b.

- [9] NA, f. Předsednictvo ÚV KSČ 1966–1971, sv. 28, aj. 30/2, Souhrnná zpráva (předneseno na Předsednictvu ÚV KSČ dne 3. dubna 1967). 1967a.
- [10] NA, f. Předsednictvo ÚV KSČ 1966–1971, sv. 28, aj. 30/2, Zpráva o stavu zajištění úkolů uložených usnesením vlády č. 138/1966 Sb. k realizaci „Zásad dalšího rozvoje bydlení v ČSSR“ (předneseno na Předsednictvu ÚV KSČ dne 3. dubna 1967). 1967b.
- [11] NA, f. Předsednictvo ÚV KSČ 1966–1971, sv. 28, aj. 30/2, Zpráva pro úpravu nájemného z komunálních /státních/ bytů směrem k ekonomickému nájemnému (předneseno na Předsednictvu ÚV KSČ dne 3. dubna 1967). 1967c.
- [12] NA, f. Předsednictvo ÚV KSČ 1966–1971, sv. 90, aj. 148/5, Souhrnná informace. 1969a.
- [13] NA, f. Předsednictvo ÚV KSČ 1966–1971, sv. 90, aj. 148/5, Stanovisko státně hospodářského oddělení, oddělení průmyslu a oddělení životní úrovně ÚV KSČ „Informativní zprávě pro předsednictvo ÚV KSČ o průběhu a zajišťování komplexní bytové výstavby v letech 1968–1970 a její přípravě na léta 1971–1975“. 1969b.
- [14] NA, f. Jedenáctý sjezd KSČ, sv. 12, aj. 257, Návrh k usnesení XI. Sjezdu KSČ. 1958.
- [15] *Sbírka zákonů republiky Československé* (dále jen Sb. z.). Částka 14, zákon č. 27/1959 ze dne 12. května 1959 o družstevní bytové výstavbě. 1959, s. 89–92.
- [16] *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky* (dále jen Sb. z.). Částka 19, zákon č. 52/1966 ze dne 30. června 1966 o osobním vlastnictví bytů. 1966a, s. 226–230.
- [17] *Sb. z.* Částka 20, zákon č. 41/1964 ze dne 28. února 1964 o hospodaření s byty. 1964c, s. 249–260.
- [18] *Sb. z.* Částka 24, vyhláška ministerstva financí č. 61/1967 z 9. června 1967, kterou se stanoví výše státního příspěvku na družstevní bytovou výstavbu zahajovanou v roce 1967, upravuje výše státního příspěvku na družstevní výstavbu rozestavěnou k 1.1.1967 a mění některá ustanovení vyhlášky č. 191/1964 Sb., o finanční, úvěrové a jiné pomoci družstevní bytové výstavbě a výstavbě rodinných domků, ve znění vyhlášky č. 26/1965 Sb. 1967, s. 69–73.
- [19] *Sb. z.* Částka 24, vyhláška ministerstva financí č. 66/1966 ze dne 30. června 1966 o pomoci při výstavbě obytných domů s byty v osobním vlastnictví a o prodeji bytů z národního majetku občanům. 1966b, s. 290–292.
- [20] *Sb. z.* Částka 3, vyhláška ministra financí č. 5/1964 ze dne 10. ledna 1964, kterou se stanoví výše státního příspěvku na družstevní bytovou výstavbu zahajovanou od 1. ledna 1964. 1964a, s. 11.
- [21] *Sb. z.* Částka 36, zákon č. 83/1966 ze dne 27. října 1966 o čtvrtém pětiletém plánu rozvoje národního hospodářství Československé socialistické republiky. 1966c, s. 440–443.
- [22] *Sb. z.* Částka 5, vyhláška ministra financí č. 3/1965 ze dne 31. prosince 1964, kterou se stanoví výše státního příspěvku na družstevní bytovou výstavbu zahajovanou od 1. ledna 1965. 1965, s. 25–26.

- [23] *Sb. z. Částka 6, vyhláška ministerstva financí ČSR č. 14/1969 ze dne 13. února 1969, kterou se stanoví výše státního příspěvku na družstevní bytovou výstavbu zahajovanou v roce 1967, upravuje výše státního příspěvku na družstevní výstavbu rozestavěnou k 1.1.1967 a mění některá ustanovení vyhlášky č. 191/1964 Sb., o finanční, úvěrové a jiné pomoci družstevní bytové výstavbě a výstavbě rodinných domků, ve znění vyhlášky č. 26/1965 Sb. 1969, s. 69–70.*
- [24] *Sb. z. Částka 81, vyhláška Státní plánovací komise a ministerstva financí č. 191/1964 ze dne 2. listopadu 1964 o finanční, úvěrové a jiné pomoci družstevní bytové výstavbě a výstavbě rodinných domků. 1964b, s. 1277–1278.*
- [25] *Sb. z. Částka 9, vyhláška ministra financí č. 18/1962 ze dne 23. února 1962, kterou se stanoví výše státního příspěvku pro družstevní bytovou výstavbu zahajovanou v roce 1962. 1962, s. 91.*
- [26] *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé (dále jen Sb. z. a n.). Částka 49, zákon č. 138/1948 ze dne 28. dubna 1948 o hospodaření s byty. 1948, s. 1038–1045.*
- [27] *Sb. z. Částka 79, vyhláška ministra financí č. 181/1960 ze dne 5. prosince 1960, kterou se stanoví výše státního příspěvku pro družstevní bytovou výstavbu zahajovanou v roce 1961. 1961, s. 832.*
- [28] *Sb. z. Částka 35, zákon č. 67/1956 ze dne 20. prosince 1956 o hospodaření s byty. 1956, s. 277–292.*
- [29] *Státní statistický úřad (dále jen SSÚ). Československá statistika – Svazek č. 37. Skupina A. Sčítání lidu, domů a bytů v Československé socialistické republice k 1. březnu 1961. III. díl – Domy, byty, domácnosti a rodiny. Praha: Ústřední komise lidové kontroly a statistiky, 1965.*
- [30] *Státní úřad statistický (dále jen SÚS). Statistická ročenka republiky Československé 1958. Praha: Orbis, 1958.*
- [31] *Úřední list Československé republiky (dále jen Ú. l.). Částka 41, vyhláška ministra financí č. 94/1959 ze dne 26. května 1959, o financování, úvěrování a kontrole družstevní a podnikové bytové výstavby. 1959, s. 397–405.*

Kontakt

Ing. Jan Hladík
Katedra hospodářských dějin, Národohospodářská fakulta VŠE v Praze
Náměstí Winstona Churchilla 4
130 67 Praha 3
Česká republika
jan.hladik@vse.cz